

Kõigepühamast Jumalasünnitajast

Uue Testamendi poolt esitatud andmeid Jeesuse emast on väga vähe. Peamine allikas, mille põhjal teame tema elust on apokrüüfiline Jaakobuse evangeelium (kirjutatud u.150.a.).

Kiriku traditsiooni kohaselt elas Jumalaema kogukonnas, mille juhiks oli preester Sakarias, Ristija Johannese isa. Pühavaimu juhatusel viis Sakarias Neitsi Maarja pühimasse paika, sellesse templiosasse, kuhu üksnes ülempreester tohtis korra aastas siseneda (3. Ms. 16:2; 29-34). Sellega ennustas ta, et Neitsi Maarjast tuleb kõigepüham, ikkaneitsi ja Jumalasünnitaja. Jaakobuse evangeelium kõneleb, et Maarja oli juba varakult küps ja iseseisev – ta tõusis iseseisvalt mööda 15.astmelist treppi, mis viisid templisse.

Protestantlike kristlaste hulgas esineb muret, et Neitsi Maarja austamine kuidagi kahjustab või vähendab Kristuse tähtsust. Võimalik, et paljud õigeusklikudki kahtlevad Jumalasünnitaja tähtsuses meie Kirikus. Kristus ja Jumalaema ei konkureeri omavahel, vaid Jumalaema tegutseb koos pojaga inimeste ja maailma päästmiseks. Jumalaema on tihedalt seotud Kristuse päästetööga. Seetõttu on õigeusu traditsioonile võõras selline mõiste nagu marioloogia või Maarja kultus. Need nagu eristaksid Maarjat tema pojast Kristusest.

Õigeusu Kiriku Maarja austamise kohta on sageli väidetud, et see on pärit Ida paganlikest emajumalanna müütidest. See on tingitud sellest, et tuntakse vähe või üldse mitte Neitsi Maarjaga seotud pühadust Kiriku traditsioonis või patristilises mõtlemises. Pühade Isade teoloogias lisatakse Jumalaema alati lunastustöösse inimkonna päästmiseks patu orjusest.

Neitsi Maarja on pika arenguperioodi vili. Kiriku õpetaja, püha Nikolaos Kabasilas XIV sajandist kirjutab: "Kristuse lihakssaamine ei olnud ainult Isa, Tema väe ja vaimu tegevus, vaid ka Jumalasünnitaja vaba tahte ja usu väljendus. Ilma puhta Neitsi kaastöötä oleks Jumala päästeplaan olnud sama ebatõenäoline, kui ilma jumalike hüpostaaside (Kolmainuse) kaastoimeta."

Õigeusu pärimuse kohaselt kasvas Neitsi Maarja templis, kuhu ta oli vanemate poolt kolmeaastasena jäetud vastavalt antud töötustele. Krikuisade järgi on Jumalasünnitaja pühadus ja puhtus "vaimne neitsilikkus", milleks teda valmistati Jeruusalemma templis elades. Isade tekstides väljendatakse seda öeldes, et "Jumala ingel toitis teda".

Selleks ajaks, kui ta sai 14-aastaseks olid tema vanemad juba surnud. Siis kihlasid preestrid ta sugulasega, kelle nimi oli Joosep, kes oli samuti Taaveti soost (Mt. 1: 1-17 ja Lk. 3: 23 - 38).

Joosepist pidi saama Maarja hooldaja ja tema neitsilikkuse vande kaitsja. Maarja

säilitaski oma neitsiliku olemuse enne sünnitamist, sünnitamise ajal ja sünnitamise järel.

Kohtame Maarjat Luuka evangeeliumi alguses seoses Jumala käskjala (peaingel) Kaabrieliga, kui Maarjale antakse teada Jeesuse sündimisest. Maarja süda täitub rõõmuga, kuigi ta ei saa kõigest aru, mida talle räägitakse. Kui käskjalg on saanud Maarja uskuma Jumala sõnumit, ütleb Maarja: "Vaata, siin on Issanda teener, sündigu mulle sinu sõna järele." Maarja ilmutab siin suurimat alandlikkust, mis jääbki Maarjat iseloomustama kogu evangeeliumi vältel. Maarja püsib evangeeliumilugudes tagaplaanil. Vaid korra Kaana pulmas tõstab ta häält ja palub poega, et Ta aitaks vaest peret. Kristuse risti all on Maarja koos teiste naistega ja seal usaldab Jeesus oma ema apostel Johannese hoolde. Nelipühi sündmustes on Maarja koos teiste apostlitega, kuigi seda ei mainita apostlite tegude raamatus.

Kristuse ristisurma ja ülestõusmise järel läheb Maarja koos apostel Johannesega Efesosse. Tundes oma surmatundi lähenemas läheb Maarja tagasi Jeruusalemma, kuhu kogunesid ka teised Kristuse õpilased. Ta koges, nagu tema Poegki ihulikku surma, kuid tema ihu tõusis Kristuse Ihu sarnaselt surnuist ja ta võeti taevasse. Pärимuse kohaselt olid lisaks kaheteistkümnele õpilasele selle sündmuse tunnistajateks apostel Paulus, lisaks piiskopid Dionüsius, Hieroteus ja Timoteus. Kui nad seisid Jumalaema surivoodil, andis ta oma hinge Pojale: Kristus ise laskus taevast alla ja viis ema hinge käsivarrel üles taeva.

II saj. lõpus surnud Sardesi piiskop Meliton mainib ühes oma jutluses, et Jumalaema haud asus Ketsemanis. Seal on tänagi ristiusu alguspäevadest pärinev kirik, mida on aastasadade vältel korduvalt üles ehitatud.

Süüria ja etioopia pärimuse kohaselt raiuti Ketsemani aeda kolm hauda, ühte neist maeti Jumalaema ihu.

Sellest vähesest säilinud ainesest on Maarjast aastasadade vältel sündinud kolm erinevat pilti: protestantlik, katoliiklik ja õigeusklik. Esimene loobub täielikult Maarja kultusest. Maarjas nähakse ennekõike Kristuse suuruse ees kahanevat kuju, kes Kristuse risti all loobub ema rollist ja kellest saab poja õpilane.

Läbi raske elukogemuse õpib Maarja nägema Jeesuses Päästjat.

Roomakatoliku kirikus on Maarja pilt hoopis teistsugune. Temast on aegade möödudes saanud taevane kuninganna, kes on sarnaselt oma Pojale sündinud pärispatuta, ärganud surnuist kolmandal päeval ja nüüd füüsilisel kujul taevas. Maarja kultus on roomakatoliku kirikus rikas ja mitmekülgne, tema nime kandvaid palverännupaiku on euroopas mitmeid kümneid, näit. Kuulus Lourdes Lõuna-Prantsusmaal ja Fatima Hispaanias.

Õigeusu õpetuse ikkaneitsist Mariast ja Jumalasünnitajast moodustavad kirikukogude dogmaatilised otsused, mis on lahutamatult seotud kristoloogiaga ja soterioloogiaga. Kaks kesket dogmat on Maarja ikkaneitsilikkus ja see, et Maarja on Jumalasünnitaja. Õigeusu mõtlemisele on omane võõristus kõige sellise Jumalaema austamise vastu, mille lähedus Kristusega pole selgesti nähtav.

1. Ikkaneitsilikkus

Evangelistid Matteus ja Markus annavad meile Jumalasünnitajast õige pisut teavet. Seevastu evangelistide Luuka ja Johannese Maarja-pilt on rikkam ja selgem. Apostlite õpilased räägivad Jumalasünnitajast austusega.

II sajandil elanud suur kristluse kirjanduslik eestseisja Justinus Märter asetab Neitsi Maarja erilisele kohale naiste seas, nimetades teda "Eeva vastandiks".

Jumalasünnitaja austamine on isade õpetuses alati tihedas seoses Kristuse lihassetulemise piibelliku tõega. Õigeusu kirik õpetab, et Maarja oli neitsi sünnitades Jeesuse ja ega ta hiljemgi ei võtnud omale pereema kutsumust.

Seda elavaks elada on meile siin protestantlikes Põhjamaades üsna raske, sest enamusel kristlastest on Maarja-käsitlus sootuks teine. Nad põhjendavad oma eitavat suhtumist järgnevate kirjakohtadega: Mt. 1: 25, Mt. 13: 55-56, Mk. 3: 31-35, Lk.8: 19-21, Joh. 7: 3 ja 5 ning Apt. 1: 1 4. Lisaks veel Mt. 1:18, millele ka sageli viidatakse. Oleme tihti olukorras, kus tuleb jagada selgitusi ja ega meie arusaamisi palju ei hinnata. On tõsi, et Matteus mainib oma röömusõnumis 13:55 Jeesuse vendi nimeliselt (Jaakobus, Joosep, Siimon ja Juudas). Selle pühakirjalõiguga võidakse tunnistada, et Maarjale sündis pärast Jeesust teisigi lapsi. Matteus mainib neid nimesid ka kohas, kus räägitakse, et Jeesuse risti all oli teiste naiste hulgas Jaakobi ja Joosepi ema Maarja (27:56). Nende meeste ema oli Maarja, kuid mitte Jumalaema Maarja.

Õigeusu Kirik on alati õpetanud, et nn. Issanda vennad ja õed on Tema ligimesed, aga mitte Neitsi Maarja lapsed. Teiste kirikuisade arvamuse kohaselt olid nad Joosepi lapsed esimesest abielust. On arvamusi, et nad olid Maarja, Kloopase naise pojad. Kloopase naine oli Neitsi Maarja õde. (Jh 19-25). Nagu pühakirjast selgub jätab Jeesus ristil rippudes oma ema Johannese hoolde. Kui tal oleks olnud vendi, oleks Ta jätnud ema nende hoolde.

Teadmine Maarjast, kui Ikkaneitsist on säilinud meie Kirikus apostlite aegadest alates. Sellest annavad tunnistust esimeste sajandite isad, nagu Ignatius Teoforos, Antiookia piiskop, (+107.a.), püha Justinus Märter, (+u.165), Ireneus, Lyoni piiskop (+203), Ambrosius, Milaano piiskop (+ 397), Methodius, Patara piiskop (+312), Eusebius, Kaisarea piiskop (+ 340), Amfilokius, Ikoonia piiskop (+394), Gregorius Teoloog (+ 390), Johannes Krüsostomus(Kuldsuu) (+407), Eefraim Süürlane (+373), Leo Suur, Rooma piiskop (+461), Augustinus, Hippo piiskop (+430), Kürillus, Aleksandria piiskop (+444) jt. Kõik nad räägivad Meitsi Maarja neitsilikkusest, rääkides eelkõige Kristuse sündimise saladusest, kuid nende suurest austusest Jumalaema vastu ilmneb, et neil ei tule mõttesegi, et Jumalaema oleks sünnitamises kaotanud oma neitsiliku olemuse. Mõned kirikuisad nimetavad Neitsi Maarjat Ikkaneitsiks (Aeiparthenos), nagu näiteks Hippolütus, Ostia piiskop, Ireneuse õpilane (III saj.), Atanasius Suur, Aleksandria piiskop (+373), Epifanius, Küprose piiskop(+403), Kesarius, Gregorius Jumalasõnaõpetaja vend(+369) jt.

Usk Neitsi Maarja ikkaneitsilikkusse oli algkirikus üleüldine teadmine. Sellest

tunnistab ka see, et kohalikud kirikukogud Roomas ja Mediolanumis 320.a. ning üleilmsed kirikukogud on selle õpetuse heaks kiitnud.

V üleilmse kirikukogu 2. ja 6. sättes ning VI üleilmse kirikukogu 1. säte tunnistas Jumalaema ikkaneitsilikkust ja kuulutatakse kirikust lahku need, kes seda dogmat ei tunnista.

Dogma* Maarja ikkaneitsilikkuse kohta kinnitati esimesel üleilmsel kirikukogul Nikeas 325.a. Seda kiriku vääramatut õpetust kordame usutunnistuses: "...lihasse saanud Püha Vaimu ja Neitsi Maarja läbi ja inimeseks saanud..."

Efesoses 431.a. peetud kolmas üleilmne kirikukogu mõistis hukka nestoriaanlaste eksiõpetuse, mis eitas Maarjat, kui Jumalasünnitajat. Jumalasünnitaja või Jumalaema nimetus tähendab, et Maarja sünnitas Kristus-Jumala ja mitte ainult Kristus-inimese. Seda dogmat tunnustati ka Halkedonis peetud neljanda üleilmse kirikukogu poolt 451.a. ning Konstantinoopoli viienda üleilmse kirikukogu poolt 553.a.

2. Theotokos, Jumalasünnitaja

Sõna Theotokos tähendab täht-tähelt Jumalasünnitaja või Jumalaema. Selle nimega tunnistas Kirik usku, et Jumal-Sõna sai tõeliseks inimeseks, mitte pelgalt inimesesarnaseks; usku sellesse, et Jeesuse Kristuse isikus ühines Jumal inimesega Kristuse olles Neitsi Maarja üsas, sigimise hetkel; usku, et Kristus oli samal ajal täielik inimene ja täielik Jumal.

Konstantinoopoli peapiiskop Nestorius ei kiitnud heaks nimetust Theotokos, vaid kutsus teda Kristusesünnitajaks. Nestorius õpetas, et Kristuses oli kaks erinevat isikut (persooni), Maarja poeg ja Jumala poeg, kes olid ühinenud vaid moraalselt. Ta õpetas samuti, et Kristust ei peaks nimetatama Jumalaks, vaid "Jumalakandjaks" (Theophoron). Nestorius õpetas, et ristilöömise hetkel Kristuse jumalik loomus eraldus inimlikust. Nestoriuse õpetus mõisteti hukka Efesoses 431a. ja ta pandi kirikuvande alla. Samas tunnustati pidulikult nimetust Teotokos.

3. Neitsi Maarja - Uus Eeva

Kirik ütleb Maarja kohta "kõige elava ema", "Uue elu ema" ja "teine Eeva".

Mitmeid teisigi nimetusi on talle Kiriku hümnoloogias antud.

Eeva sõnakuulmatus Jumala suhtes ei toonud kaasa mitte ainult surelikkust tema järeltulijatele, vaid temast sai "surma (kaduvuse) ema". Tema tütrest Maarjast tuli usu, kuulekuse ja alandlikkuse tõttu läbi Püha Vaimu "elu ema". Ta pakkus Aadama (=Inimese) lastele süüa "elupuust", et need elaksid igavesti.

Püha Justinus Usutunnistaja on öelnud: "Jumala Poeg sai Neitsi kaudu inimeseks, et mao poolt õhutatud sõnakuulmatus saaks kaotatud samal viisil, kui see oli tekkinud."

Püha Ireneus on öelnud, et nii nagu Eeva olles Aadama naine oli neitsi ja

sõnakuulmatuse kaudu sai iseenda ja kogu inimkonna surma põhjustajaks, nii ka Maarja kihlatud neitsina, saavutas kuulekuse kaudu nii enda, kui kogu inimkonna pääsemise.

Püha Ambrosius nimetab Eevat inimkonna emaks, kuid Maarjat pääsemise emaks.

Kuigi õigeusu kirikus puudub tegelik õpetus Neitsi Maarjast (nagu Lääne kirikus marioloogia), mis teoreetiliselt kinnitaks Neitsi Maarja staatust, on Jumalasünnitaja austamine leidnud koha jumalateenistustes ja kogu meie kiriklikus elus. Õigeusu kirikuelu ei kujuta ette ilma Jumalaemast hoovava emaliku soojuseta. Tema kaudu saab võimalikuks kohtumine ja osadus Kristusega, sest ta on meile kogu kiriku ikooniks.

4. Neitsi Maarja kiriku elus

Meie kirik ülistab Neitsi Maarjat kõrgemaks ja ülemaks, kui taevased ingliteväed, kuigi ta oli tavaline inimene. Jumal on tema kaudu tahtnud tulla ja saada inimeseks. Sel viisil ülendatuna ei ole ta ainult Jeesuse Kristuse ema, vaid kogu loodu ema ja hoidja, kogu Jumalarahva ja Kristuse Kiriku ikoon. Ta on uskujate harda austuse ja ülistuse kuju. Kuid Maarjat austades me näeme temas ennekõike Jumalasünnitajat, Theotokost. Seepärast me ülistame teda koos Kristusega. Siin rõhutame seda, et Maarja oli osa suurest lunastustööst. Tema oli see redel, mida Jaakob unes nägi, redel, mis ühendab taevast ja maad. Ta oli templi uks, millest Kristus sisse läks. Ta oli tempel, kus Jumal elas. Kirik usub, et Neitsi Maarja pühadus on ainulaadne. See ületab taevaste loodud ilmihuta vägede pühaduse, nagu keerubid ja seeravid. Kogu tema elu möödus pühaduses, tõelise aardelaekana, mis oli tehtud puutumata puust ja kaunistatud kullaga seest ja väljast.

Jumalaema oli ja jääb alati olema tihedas seoses inimkonnaga. Ta palub lakkamatult inimkonna Emanat kogu maailma eest. Pidades kinni teadmisesest, et Maarja on ikkaneitsi ei idealiseeri õigeusu Kirik vallalisust ega pea seda Kristuse isiku juurde kuuluvaks eetiliseks normiks, vaid ülistab Kristuse sündimise ainulaadsust. Ta on sündinud Jumala, aga mitte inimese tahtest. Jumaliku ja inimliku loomuse ehe ja täiuslik liit saab teoks Maarja kaudu. Pannes lootuse jumalikule armastusele, mis on kõigest inimlikust nõrkusest võimsam, lausume kiituslaulu Neitsile Maarjale: "Vaata, sellest peale kiidavad mind õndsaks kõik sugupõlvad" (Lk.1:48)

Isa Raimo Sissonen

Trükitud ajakirjast Hehkuva Hiillos (Hõõguv süsi) 2007.a. sügisel.

*Dogma on algses tähenduses ilmutuslik, elavaks elatud tõdemus. Hiljem, alates keskajast omandavad dogmad ideoloogilise sisu, see mõiste muutus negatiivse tähendusvarjundiga väljendiks.